

DORI MODDALARINI ORGANIZMGA YUBORISH YO‘LLARI

Kabilova Xolida Ergashovna

*Olmalik Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi
texnikumi mutaxassislik fani o‘qituvchisi*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada dori vositalarini inson organizmiga yuborishning turli usullari, ularning afzalliklari va kamchiliklari, dori moddalarining so‘rilish tezligiga ta’sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Enteral va parenteral yuborish yo‘llarining farmakokinetik xususiyatlari hamda favqulodda holatlarda dori yuborish yo‘lini to‘g‘ri tanlashning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: farmakoterapiya, enteral yo‘l, parenteral yo‘l, bioavailability (biokiraolish), so‘rilish, venadan yuborish, ingalyatsiya, rektal yuborish.

Zamonaviy tibbiyot va farmakologiyaning asosiy vazifalaridan biri dori moddasini patologik o‘choqqa yetkazib berishning eng samarali va xavfsiz yo‘lini tanlashdir. Dori vositasining terapevtik samaradorligi nafaqat uning dozasi va kimyoviy tarkibiga, balki organizmga qaysi yo‘l bilan yuborilganiga ham bog‘liq. Yuborish yo‘li dorining ta’sir qilish tezligini, davomiyligini va nojo‘ya ta’sirlarining darajasini belgilab beradi.

Dori moddalarini organizmga yuborish yo‘llari ikki yirik guruhga bo‘linadi:

1. Enteral yo‘llar (ovqat hazm qilish trakti orqali).
2. Parenteral yo‘llar (ovqat hazm qilish traktini chetlab o‘tgan holda).

1. Enteral yuborish yo‘llari

Bu eng qulay va keng tarqalgan usul bo‘lib, u quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

Peroral (og‘iz orqali): Eng oddiy va xavfsiz usul. Dori me‘da va ichakda so‘riladi, so‘ngra jigar orqali o‘tib, umumiy qon oqimiga tushadi. Kamchiligi – dorining bir qismi jigar fermentlari ta’sirida parchalanadi (birinchi o‘tish effekti).

Sublingual (til ostiga): Dori og'iz bo'shlig'i shilliq qavatidagi qon tomirlari orqali to'g'ridan-to'g'ri qonga so'riladi. Jigar filtridan o'tmaydi, ta'siri tez (2-3 minutda) boshlanadi (masalan, nitroglitserin).

Rektal (to'g'ri ichak orqali): Ko'ngil aynishi, qusish bo'lganda yoki bemor hushsiz holatda bo'lganda qo'llaniladi. Dori moddasining 50% ga yaqini jigarni chetlab o'tib, qonga so'riladi.

2. Parenteral yuborish yo'llari

Bu usullar dori ta'sirining tezligini ta'minlaydi va jigar fermentlari hamda me'da shirasining tajovuzkor muhitidan dorini saqlab qoladi.

Inyeksion yo'llar:

- Venaga (i/v): Dori 100% biokiraolish darajasi bilan darhol qonga tushadi. Shoshilinch tibbiy yordamda qo'llaniladi.
- Mushak orasiga (i/m): Dori 10-20 minut ichida so'riladi. Moyli eritmalar va suspenziyalar yuborilishi mumkin.
- Teri ostiga (s/c): So'rilish sekinroq kechadi, ammo ta'sir uzoqroq davom etadi (masalan, insulin).
- Ingalyatsion yo'l: Gazsimon va uchuvchan moddalar o'pka alveolalari orqali yuboriladi. Bu usul nafas yo'llari kasalliklarini (bronxial astma) davolashda samarali.
- Transdermal yo'l: Maxsus plastirlar yordamida dori terining ustki qatlami orqali uzoq vaqt davomida bir tekisda so'riladi.

Dori yuborish yo'lini tanlashda quyidagi omillar hisobga olinishi shart:

- Bemorning holati: Hushsiz bemorga peroral dori berib bo'lmaydi.
- Dori moddasining xususiyati: Ba'zi dori moddalari (masalan, insulin) me'da shirasida parchalanib ketishi sababli faqat inyeksiya shaklida yuboriladi.
- Kerakli tezlik: Shok yoki og'ir xuruj holatlarida faqat venaga yuborish usuli tanlanadi.

Zamonaviy farmatsevtikada "Targeted Drug Delivery" (maqsadli yetkazib berish) tizimlari rivojlanmoqda. Bu usulda dori moddasi nanosomalar yoki

liposomalar yordamida bevosita kasallangan organning o'ziga yetkaziladi, bu esa sog'lom to'qimalarga toksik ta'sirni kamaytiradi.

Dori vositalarini yuborish yo'llarining xilma-xilligi shifokorga bemorning individual holatidan kelib chiqib eng maqbul muolajani tanlash imkonini beradi. Enteral usullar ambulator sharoitda qulaylik yaratsa, parenteral usullar kritik holatlarda hayotni saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kelajakda dori vositalarini invaziv bo'lmagan, ammo yuqori samaradorlikka ega bo'lgan yangi tashuvchi tizimlar orqali yuborish tibbiyotning ustuvor yo'nalishi bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azizov V.A. "Ichki kasalliklar", Toshkent, 2022.
2. Karimov S.M. "Farmakologiya", Abu Ali ibn Sino nomidagi nashriyot, 2020.
3. Xoliqov Q. "Klinik farmakologiya asoslari", TTA o'quv qo'llanmasi, 2023.
4. Katzung B.G. "Basic & Clinical Pharmacology", 15th Edition, McGraw-Hill Education, 2021.
5. World Health Organization (WHO). "The Selection and Use of Essential Medicines", 2024 report.